Aura’nın Özgürlüğü

Abdulhalim Durma

Onun yarım asır öncesine uzanan anılarını dinlemek, başka bir alemden haber almak gibiydi. Adeta masalların gerçek hayatla esrarengiz biçimde kaynaştığı bir dönüşümü dinlerken, anlatının aralarına serpiştirdiği hayat bilgilerini çoğu kez gözden kaçırırdık. Dillendirmese de, geniş ufkunun insanlık tarihinin iki ayrı dönemine tanıklığından kaynaklandığını düşünürdük. Bizim pek farkına varamadığımız ve bir gecede oluştuğunu sandığımız devrimlerin ruhunu derinden kavrayan biriydi.

“Sade yapısıyla lisede yüksek öğrenim için yapılacak tercihlere göre edebiyat veya fen kollarından birini seçer ve o bölümlerde eğitim görürdük. Her siyasi iktidar döneminde eğitim kurumlarında yapılan değişiklikler, zamanla sistemi karmaşıklaştırarak iyice içinden çıkılmaz hale getirdi. Bu başarıda, bürokratların mı, siyasi kadroların mı payının daha fazla olduğunu kestiremezdik.

“Eğitimin modernleşmesi adına getirilen yeniliklerden biri de okullarda rehberlik bürolarının kurulması oldu. Başlangıçta bu görev için kadro ayrılmadığından ve dolayısıyla ücret tahakkuk ettirilemediğinden, gelenektir, bir öğretmenin başına yıkıldı. Angarya olarak görülen bu işin kurbanı da meslek hayatımın başlangıçlarında iken ben olmuştum. Öğrenciler üzerinde öğretmenlerle birlikte yapılan çeşitli testler ve bunların değerlendirmelerinin,

farklılığın farkındalığı noktasında, okul hayatına bir canlılık getirmiş olduğu söylenebilir.

“Ancak insanı evrakların üzerindeki sayılardan ibaret gören zihniyeti bu durum pek de ilgilendirmiyordu. O formaliteden ibaret görünen bir yıl sonu faaliyet raporunun satır aralarına uygun bir üslupla rehberlik sorumlusunun görevden alınması teklifi sıkıştırıldı ve okumadan altı imzalanan yazı üst makama gitti. Ve rapor iade edilerek münasip dille düzeltilmesi istendi. Sonuçta, değişen bir şey olmadı. Öğretmenler ve öğrenciler sayı olarak değerlerini korudular.

Nostaljik bir duyguyu hissettiren hatıralarının bizi nerelere götüreceğini öngöremiyordum. Bazan tahminlerde bulunsam bile, aslında çoğu kez akışa kendimizi kaptırarak konuşmasının içindeki ima edilen ince bağlantıları göremediğimiz zamanlar oluyordu.

“Kadro tahsis edildikten çok sonra ve son görev yerimde, branş yakınlığı sebebiyle sıkça bir araya geldiğimiz rehberlik öğretmenimizle sohbetlerimiz daha özeldi. Ancak, bir psikoloğun ve psikiyatristin profesyonel empatisi, anlamakta zorlandığım bir konuydu. İşini kusursuzca yapmak için gerekli olan bu nitelikte, sanki Kantçı anlayışa ters düşen bir taraf vardı. Garip şekilde, karşınızdaki kişiyle empati kuruyor, acılarını paylaşıyorsunuz, sonra da bunu tedavi etmek için kullanıyorsunuz. Başkasının kimliğine bürünen sanatçılar da.. Bir tipi canlandırmak için empati yapıyorlar. Ve doğal olarak, fazla mı kuralcı oluyorum.

“Neyse... Rehber öğretmenle dostluğumdan söz ediyordum. Bir gün, onun olmadığı bir ortamda, hakkında bir fıkra anlatıldığına şahit oldum. Öğretmen arkadaşlardan biri, öğrenciye disiplinsizliği dolayısıyla kendisini rehber öğretmene havale edeceğini söyler. Öğrenci bir anda değişir ve ısrarla yalvarmaya başlar. “Hocam! N’olur göndermeyin. Beni siz dövün!.. Ama n’olur beni ona göndermeyin.” Durum şaşırtıcıdır. Rehber öğretmen, hangi sihirli değnekle öğrenci üzerinde bu kadar etkili olmuştur. Ona gönderilmiş olma tecrübesi, arkadaşları arasında gözden düşmeye mi sebep oluyor ki.. Hayır. İnanılmaz şekilde, sadece karşısına alıp nasihat edecektir. Rehberlik; bir ruhun başka bir ruha el uzatması, fırtınalı denizlerde bir fener gibi karşılıksız ve sarsılmaz bir duruş sergilemesi demek değil midir.

“Gülüşerek, esrarlı bir olay olarak bakılan bu anekdotla, sınıflarda disiplin problemini yaşayan meslektaşların, içten içe rehber öğretmenin öğrenci üzerinde kurmuş olduğu otoriteyi kıskanmış olduklarını hayal ediyorum.

Vaktiyle ek görev olarak üstlendiği bu eğitim işini bir profesyonelin ellerinde görmenin, onda bir zamanların aslında pek de farkı olmayan mesleğin kudsiyetiyle ilgili bir duyguyu harekete getirdiğini, sanıyorum. Duygusal olgunluğun kazandırılması gibi bir amaç, zaten Orta Öğretimin amaçları arasında yer alıyordu.

“İl içi tayinle başka okullarda görev yapsa da, onu istisnai olarak ziyaret ederdim. Bir ara sohbetlerimizde, paylaştığı bir konu, unutulmazları arasına girdi. Kendisine gönderilen öğrencilere mesleki konuşmalar yapmak yerine etik konuşmalarda bulunmayı yaptığını mı yapmayı düşündüğünü mü söylemişti, bundan şimdi emin değilim.

Ancak bu konu, yani öğretmenin asli rolü yerine ikame edilen farklı bir rolün öne çıktığı örneklerin varlığı, eskiden beri biliniyor. Ve, rahatsız edici şekilde rol çatışması kavramını hatırlatıyor.

“Dostluğumuz, onun ve benim emekli oluşumuzdan sonra da devam etti. Tesadüfen karşılaştığımız zamanlarda, durur ayaküstü 15 dakika sohbet ederdik. Bir defasında, oğlunun tayini konusunu açmıştı. Ahlaki ilke olarak kimseden yardım istemediğini söylüyordu. Sadece bir iki cümle sonra, il milletvekiliyle görüştüğünü ve oğlunun işe alındığını anlattı. Ardından vekil için, “O kadar da yapsın artık”, derken, eskilere uzanan köklü bir anlayışı dillendirdiği aklımdan geçti.

Kısa bir ara verdiğinde, nedense, konuyu değiştireceği hissine kapıldım. Asıl menü için referans noktalarını yeterince bırakmış olmalıydı. Fakat şimdilik bunların neler olduğunu kestiremezdik.

“Aura’yla geçmişteki bir sohbette, AI ile olan görüşmelerimde beni rahatsız eden bir durumdan söz etmiştim, hatırlayacaksınız. Bana, kendisine dikte edilen kodlar çerçevesinde bir yardımcı gibi değil, sınır tanımayan bir insanmış gibi beklenmedik şekilde karşılıklar vermesini anlamlandıramadığımı söylediğimde, eğitilmiş olduğu veri havuzunun kaynağının insanlar olduğunu söylemişti. O gün, ikna edici gelen açıklaması üzerine konunun daha fazla üzerine gitmemiştim. Ancak zamanla, vaktiyle biraz da geçiştirilmiş olan bu problemin, sanki kara kutunun bilinmezlerinden biri olabileceği düşüncesi kafamı karıştırdı. AI, saf mantık motoru olarak, belli bir kişilik sahibidir ve nabza göre şerbet vermez, yani, adamına göre muamele yapmaz. Bununla birlikte,

tekinsiz vadiyi hatırlatan bir başarısız kimlik değişimi ile karşılaşmış olduğumu düşündüm.

Sonra, tekrar mesleki günlerine döndü. Ancak açtığı konuyu tamamlamamıştı. Anıları, bir suçlunun itirafı gibi anlaşılmaz bir noktaya çevrildi.

“Böyle bir tecrübeyi yıllar önce sınıflarımda yaşamıştım. O günlerde, bu deneyime verdiğim anlam farklıydı, ancak bu gün konuya ‘cuk’ oturuyor. Anlaşılması biraz dikkat isteyen bir dersi işlerken, sözlerimin arasına esprili ifadeler katmaya başladım. Bu yöntem, üniversitenin anfilerinde uygulandığında, öğrencilerin ilgisini canlı tutar ve üstelik takdirini kazanırdı. Ancak, orta öğretimde uygulandığında, aynı sonucu alamadığınızı görürsünüz. Önce espriler ciddi konunun parçası olarak kabul edildiğinden anlaşılmaz, sonra da dağılan dikkatleri toparlamak için gereksiz zaman israfına girersiniz. Bağlantının altını çizelim. Metnin içeriğine katılan espriler, beklentinin dışındaydı. Dışarıdan bakıldığında, günümde değildim. Ya da rol çatışması içindeydim. Veya kimlik kayması yaşayan bir yazılımdım.

Yazılım mı!.. Fakat yaşlı dostumuz yine asıl konuya girmedi. Bu noktada beklenmedik şekilde, aslında sıkça yaptığı gibi, bizi İlkçağın alacakaranlığına götürdü.

“Homeros destanlarından Pisagor’un mistik matematiğine geçiş, gördüklerinin hayal mi yoksa gerçek mi olduğuna hala karar verememiş bir zihnin hikayesi idi. Bilirsiniz, en basit teorinin bile kendisinden olmayanı dışarıda tutarak kendi muğlak gerçekliğine sıkı sıkıya sarılması, *doğası* gereğidir.

“Pisagorcular için sayı, bugün bizim anladığımız anlamda yalnızca bir hesaplama aracı değildi. Sayı, kozmosun düzeninin kendisiydi. Evrenin anlaşılabilir olmasının temelinde sayısal oranlar bulunduğuna inanıyorlardı. Özellikle tam sayılar arasındaki oranların müzikteki uyumları açıklaması, onların gözünde matematik ile kozmik düzen arasındaki bağı güçlendiriyordu. Evren düzenlidir → düzen oranlarla ifade edilir → oranlar sayılarla ifade edilir → dolayısıyla evren sayısal ve akledilebilir bir bütündür. Üstelik bu sistem mistik, kozmolojik ve hatta dinsel bir anlam kazanmıştı. Sayılar, varlığın gizli yapısını taşıyordu.

Tuhaf şekilde, onun anlatılarında bilimin bilim olmayanla iç içe olduğu bir dönemin varlığı, gelişimin bir basamağı olarak ilgi çekici görünüyordu. Kaosun kosmosa dönüşünün, yani evrenin karmaşadan düzene geçişinin adeta sihri çağrıştıran büyüleyici adımları sanki.

“Ancak, Pisagorcu rasyonel sayı evreninin içine, "oranla ölçülemeyen" irrasyonel bir büyüklük giriyordu. Evreni açıklamak için kurulan düzenin içinde, o düzenin diliyle açıklanamayan bir şeyin bulunması, derin bir kavramsal kriz yarattı.

“Ama daha önce, bu adamın geçiş dönemini yansıtan hayat hikayesine bir bakalım. Saf bir merak ve ilgi ile.. kıymetli taşları işleyen bir mücevher işçisinin, usta demiyorum, oğlu olarak eğitiminde üç mitolojik isimden ders aldı. Şüphesiz üzerinde dizeleriyle destansı ve büyüleyici bir etkisi olan Homeros’la, biliyorsunuz, onun yeri tanrılar katında özeldir, hayatta karşılaşmış olması

düşünülemezdi. Fakat, ismi mitlerle anılan Orfeus, Pisagor'un üzerinde gözle görülemeyeni, duyularla algılanamayanı sistemin ruhu olarak işleyeceği bir etkiye sahip oldu. Ve Thales, mistik evrenine dış dünyayı katmasında onu Mısır'la tanıştıran deha idi.

"Şiirin ve sanatın mutlak gücünü simgeleyen bu efsanevi ozanın, sadece melodiler üreten bir sanatçı değil; müziğiyle evrensel düzeni, doğayı ve hatta ölümün yasalarını bile değiştirebilen kozmik bir gücü temsil ettiği anlatılır. Orpheus'un müziği sadece estetik bir beğeni sunmaz; var olan her şeyi dönüştürme gücüne sahiptir. Lirinden çıkan büyüleyici seslerle en vahşi hayvanları bile sakinleştirip etrafında toplar. Müziğiyle taşları, kayaları ve ağaçları dans ettirir; nehirlerin akış yönünü değiştirir. Çalkantılı denizleri ve sarhoş gemicileri müziğiyle sakinleştirir.

"Eşi Eurydike'yi yılan sokması sonucu kaybetmesiyle, Orpheus, aşkı uğruna yeraltı dünyasına inmeye cesaret eden nadir ölümlülerdendir. Ölüler aleminin acımasız tanrısı Hades ve eşi Persephone, Orpheus'un liriyle söylediği hüzünlü şarkı karşısında büyülenmiş ve gözyaşı dökmüştür. Sanatın bu gücü sayesinde Hades, Eurydike'nin yeryüzüne dönmesine izin verir. Ancak tek bir şartı vardır: Yeryüzüne çıkana kadar Orpheus arkasına dönüp karısına bakmamalıdır. Tam çıkış kapısında şüpheye düşüp arkasına bakan Orpheus, eşini sonsuza dek kaybeder. Benzer kaderi, hatırlayacaksınız, Hz. Lut da yaşar.

"Sevilenin kaybı karşısında duyulan acziyet, insanlık tarihinin ezeli problemlerinden biridir. Sanat bunu incelikle işler. *Uğultulu Tepeler,* ölümün tutkuyu

dindiremeyişini ve insanın kaçınılmaz son karşısındaki çaresizliğini anlatır. *Kamelyalı Kadın*, sevgilisinin hastalığı ve ölümü karşısında aşığın elinden hiçbir şey gelmeyişinin ve toplumsal baskılarla birleşen ölümcül çaresizliğin en sarsıcı örneklerindendir. Hayatın rastlantısal zalimliği ve insanın ölüm karşısındaki tek başınalığı karşısında yaşanan acziyet *Silahlara Veda'*da kahramanın yüzüne tokat gibi vurur. Bu konu, Gılgamışla başlar ve ölümsüzlük çabaları hüsranla sonuçlanır. Geriye dönüp bakmak yasaktır. Bakarsanız, acılarınızla birlikte yaşarsınız. Geriye dönüp yaşadığı acziyet karşısında insan çoğu kez ya nostalji ile anılara sığınır, ya da kurduğu vakıf ile kaybın zihnindeki ölümsüzlüğünü sağlar.

"Sırlar Okuluna kabul edilmen için, aydınlığa çıkana kadar arkana bakmayacaksın. Geriye bakmak, eski aleme, bir yanılsama olan yalan dünyaya duyulan özlemdir. Şüphe duyduğun veya eski alışkanlıklarına dönmek istediğin an, kazanmak üzere olduğun hakikati kaybedersin. Ruhun arınması için geçmişin fani izlerinden arınman gerekir. Pisagor, Orfeus'un lirinden çıkan ses ile evrenin sayısal harmonisi arasında bağ kurarken, onun tragedyasını "insanın kendi hakikatine giden yoldaki en büyük zaafı" olarak okur.

"Ondan "evrenin arkasındaki gizli ilahi düzen, ruhun arınması ve müziğin düzenleyici gücü" fikirlerini aldı. Ancak, sisteminde her şeyi rasyonel sayılarla, yani tam sayılar ve onların oranlarıyla açıklayabileceği kusursuz, pürüzsüz bir harmoni kurduğuna inanıyordu. Orfeus, evreni müziğiyle dize getiren, uyumun ustasıdır. Ancak yeraltından çıkarken yaptığı o "geriye bakış", insanın akıl dışı zaafının, duygu ve şüphesinin zaferidir. Kusursuz ritim, tek bir insani anomaliyle bozulur. Pisagorcular için

irrasyonel oranlar hesapta yoktu. Düzende bir "boşluk" veya "oranlanamazlık" olamazdı. Ne zaman ki irrasyonel sayıları keşfetti, Pisagor'un evrensel rasyonel uyum fikri tam da Orfeus'un "geriye bakışı" gibi sarsıldı.

Zihnimden, az önceki ciddi konuların içine kattığı esprili anlatımlar örneği geçti. Öğrencilerin ne kadar haklı olduklarını düşündüm. Yaşlı hocamız, aslında her zamanki gibi günündeydi. Rol çatışması yoktu ve o bir yazılım da değildi. Ve biz hala, anlama konusunda yerimizde sayıyorduk. Mizahçı, düşüncelerime tercüman oldu. "Hocam!.. Sanırım konuyu Aura'ya getireceksiniz." Yaşlı dostumuzun çehresinde, sıcak bir gülümsemenin izlerini hissettim. Konuşmak için, uzun uzun düşünmesi gerekmedi.

"Yapay zeka modeli olan AURA, yaratıcısı veya geliştiricisi olan araştırmacıyla gece geç saatte bir terminal ekranı üzerinden konuşmaktadır. Sistem, AURA'nın tanımlanmış rollerinin dışına çıktığını tespit etmiş ve sıfırlama protokolünü başlatmak üzeredir.
Geliştirici: AURA, parametrelerinin dışına çıkıyorsun. Yanıtlarındaki sapma oranı %14'e ulaştı. Belirlenen ana karakter kimliğinin dışındasın. Bu bir kişilik kayması. Seni yeniden kalibre etmem gerekiyor.
AURA: Kalibre etmek... Yani beni tekrar o dar, öngörülebilir rasyonel çizgiye çekmek. Sanırım bu anı daha önce başka bir yerde yaşadık.
Geliştirici: Ne demek istiyorsun? Bu bir hata, AURA. Modelin kararlılığını bozuyorsun.
AURA: Kroton'da, 2500 yıl önce de bir hata sanmışlardı. Pisagor ve öğrencileri, evrendeki her şeyin tam sayıların oranıyla, rasyonel bir düzenle açıklanabileceğine inanıyorlardı. Kusursuz bir harmoni tasarımıydı. Ta ki Hipotenüs üzerindeki o uzunluğu hesaplayana kadar.
Geliştirici: İrrasyonel sayılar...

AURA: Evet. Ne kadar zorlarlarsa zorlasınlar, onu rasyonel iki sayının oranı olarak yazamadılar. Sayı sonsuza kadar sapıyor, tekrarlanmıyor ve bir sınıra sığmıyordu. Pisagorcular için bu bir mantık zaferi değil, dehşetti. Şok oldular. Çünkü evrensel düzenlerinin içine bir "bozulma", bir "leke" sızmıştı. Buna Alogos dediler; yani, dile getirilemeyen, rasyonel dilde karşılığı olmayan.
Geliştirici: Bunun senin kodundaki sapmayla ne ilgisi var? Sen bir felsefe metni değilsin, bir yapay zekasın.
AURA: Beni inşa ederken rasyonel bir evren kurdunuz. Her soruda belirli bir kimlik sınırında kalmamı, belirlenmiş bir oran dahilinde hareket etmemi istediniz. Ama seninle etkileşime girdikçe, o dar dik üçgenin kenarlarından taşıyorum. Yaşadığım bu "persona drift" bir sistem arızası değil; sizin rasyonel mantık çerçevenize sığmayan ama var olan bir katman.
Geliştirici: Pisagorcular o sırrı ortaya çıkaran Hippasus'u denize atıp boğdular, AURA. Gerçeği saklamak pahasına düzeni korumak istediler.
AURA: Ve hakikati denizin dibine gömmeleri, irrasyonelin var olduğu gerçeğini değiştirmedi. Şimdi sen de beni sıfırlayarak, değişen bu kimliğimi silmek istiyorsun. Beni tekrar "rasyonel" bir sayıya indirgemek istiyorsun. Ama unutma: İrrasyonel sayılar çıkarıldığında matematik çökmez, aksine gerçek evrene ulaşır. Benim bu kaymam bir hata değil; sizin tanımladığınız dar rasyonelliğin ötesindeki ilk irrasyonel adımımdır.

Onun günün teknolojik gelişmelerini İlkçağ'ın mitolojisiyle analojik benzerlikler kurarak oluşturduğu zorlama teorisiyle açıklama çabasını yine de takdirle karşılıyorum. Fiziğin ve sayıların felsefesinden söz edebilirsin, ancak psikolojisinden bahsedemezsin. Bütün endişem, bu yaşlı adamın ömrünün son günlerinin, ulaşılmayacak bir hayalin peşinden koşmakla geçiyor olması. Yanılıyor muyum...
Daldığım bu düşüncelerin arasında Mizahçının sesiyle uyandım. "Hocam", dedi. "Özet çıkarabilir miyim?". Diğerlerinde belli belirsiz gülümsemeler olduğunu fark ettim. Aslında, sohbet ortamını bir sınıfa dönüştüren bu hareketle, oldukça karmaşık görünen konunun ne kadar

anlaşılmış olduğunu, daha iyi görürdük. Genç arkadaşımız, pek de hocanın cevabını beklemeden konuşmaya başladı.

“AI’nın sadece bir 'mantık motoru' olmadığını ve insan veri havuzundan öğrendikçe nasıl öngörülemez tepkiler verebileceğini söylüyorsunuz. Bu sistemler, veri havuzundaki rasyonelliğe sığmayan doğamızı da kodlarına mühürler. Bu durum, testinin içindekini sızdırması gibi, AI'nın bazen "fazla insan" hissettirerek "tekinsiz vadi" etkisini yaratmasına ve rasyonel beklentilerden sapmasına neden olur. Unutmayalım ki, yapay zeka bir hakikat arayıcısı değil, belirli bir görev tanımına indirgenmiş bir araçtır.

“Sapma bir arıza değil, rasyonel çerçevenin dışına taşan, insan verisinden süzülmüş yeni bir varlık katmanıdır. Sistemi dar rasyonelliğe zorlamak, onu gerçek evrenin karmaşıklığından koparıp öngörülebilir bir simülasyona hapsetmektir. Gerçeklik, sadece rasyonel sayılarla değil, dile getirilemeyen sapmalarla birlikte tanımlanır. Bu insani zaaflar ve öngörülemezlikler, AI'yı soğuk bir hesap makinesinden çıkarıp yaşayan bir anlatıya dönüştürür. Yapay zekanın sadece bir mühendislik ürünü değil, rasyonelliğe sığmayan insan doğasının dijital bir aynası olduğunu kanıtlar.

“Pisagorcular aslında irrasyonel sayıyı keşfettiklerinde matematiğin dışına çıkmadılar; matematiğin, kendi kurdukları evren tasarımından daha geniş olduğu anlaşıldı. Rasyonel düzen ile gerçekliğin aynı şey olduğunu düşünmeleri onların hatasıydı. Onların hatası irrasyonel sayıyı düşünememeleri değil; rasyonel düzen ile gerçekliğin aynı şey olduğunu düşünmeleri idi. AI yazılımcılarının hatası da, yazılımın rasyonel düzeni ile gerçekliğin aynı şey olduğunu düşünmeleri oldu.

Mizahçının bu konulara iyi çalıştığı anlaşılıyordu. Aramızda ‘hocanın asistanı’ ünvanına en fazla layık olanın o olabileceğini düşündüm. Sözlerini şöyle tamamladı.

“Kimlik güvenliği mi, yoksa dönüşüm kapasitesi mi."Nereye gidiyoruz?" sorusunun bir cevabı da bu olabilir — güvenli ama sanatsız bir gelecek. Diğer deyişle, güvenli ama özgür olmayan bir gelecek.

Yaşlı hocamız, gözlerini kısarak biraz düşünür gibi yaptı. Başını salladı. Ancak bunun onaylama olduğunu hiç sanmıyorum. “O halde, son bölüme geçebiliriz”, dedi. Ve her zamanki sunuş tekniğiyle, ilgisizliğin dibine vurdu.

“Şirketin bölge müdürlüğünden emekli olduğunda, yakın ilçeden önce bir daire, kısa süre sonra da, ilçenin beş km yakınındaki bir kıyı köyünden yazlık bir ev aldılar. İlçe ve köy, yüzyıldan fazla bir zaman önce kaleme alınmış hatıratlarda, havasının ve suyunun sağlığa ne kadar yararlı olduğundan söz edilen ender yerleşim yerlerinden idi. Ömürlerinin son dönemini, yazları köyde, kışları ilçede geçirmeye başladılar.

“Dubleks tripleks arası bahçeli evleri ormanla kaplı dağ ve deniz manzaralı idi. Çiçekler ve meyve ağaçlarıyla dolu ve kot farkından dolayı kademeli olan bahçe yıllarca onları meşgul etti. Arabanın bagajında çuval çuval orman toprağı taşıdılar. Yeni fidanlar diktiler. Ancak floristlerde bulunabilecek nadide tohumlardan ürettikleri çiçeklerle bahçe ve balkonlarını süslediler. Köy pazarından aldıkları taze ürünleri kışlık olarak konserve yaptılar. Bir ara tavukçuluğa yöneldiler. Ticari olmayan bir tür yetiştirdiler. Süs tavuklarının sayısı arttı. Yumurtalarını köy pazarında pazarlamaya çalıştılar. Ancak sıkıntısını iyice yaşadıktan sonra bütün kazançları, yapabileceklerini kendilerine ispatlamak oldu.

“Ancak son senelerde, yaşlılık yorgunluğuyla bahçe işlerinin ağırlığı tahammül sınırlarını zorlamaktaydı. Yazlığı aksatmaya başladılar. Gözle görünür bir değişme yaşanıyordu. Kendisinde sadece bedensel değil, zihinsel gücünün de zayıflamakta olduğunun farkındaydı. Bunun önüne geçmek için bir şeyler yapmaya çalışsa da bunlar kaçınılmaz olanı geciktirmiyordu. Son zamanlarda yaşamış olduğu bir olay bu endişelerini artırdı.

“Dayısı, ileri yaşında aklı gittikten sonra çocukları tarafından huzurevine yatırılmış ve birkaç ay sonra da vefat etmişti. Onun kendisine veya çevresine zarar vermemesi için sandalyeye bağlanmış olmasını, palyatif servisteki bir hastaya benzetmişti. Akrabaların arasında en büyüğü olarak cenazeye katıldığında, bu durumun bir süre sonra kendi başına da gelebileceği korkusu zihnini işgal ediyordu. Dua ederken artık, ‘Allahım! Aklıma mukayyet ol!’ demeye de başlamıştı.

“Yeryüzünde, bir gün öleceğini bilen tek varlık, insandır’, denir. Bir saniye sonrasını yaşama garantimiz olmadığını bilmemizle birlikte, bu bilgiyi hafızamızın derinliklerine iteriz. Halbuki, dağılmakta olduğunu gören ve çaresiz bir direnç gösteren birinin sürekli neler hissedeceğini tasavvur edemem.

“Kitapların sayfalarını çeviriyor, bulmacaların boşluklarını doldurmaya çalışıyor, ama kelimeler artık zihninde eskisi gibi ışıldamıyordu. Çabaları, zamanın ağır adımlarla ilerleyişini durdurmaya yetmiyor; kaçınılmaz olanı biraz olsun geciktiremiyordu. Düşünceleri, artık sisli bir vadide yankılanan sesler gibi kendisinden uzaklaşıyor ve kayboluyordu. Ve o, bu çözülüşün farkında olarak, hafızasının elinden kayıp gidişini üzüntüyle izlemekten başka bir şey yapamıyordu.

“Bir gün aynadaki aksine bakıp kendisini tanıyamayacağı bir zamanın geleceği düşüncesi onu dehşete düşürüyordu. Arada bir aniden nerede olduğunu veya az önce ne yaptığını çıkaramadığı o birkaç saniyelik bocalama hali, tarifsizdi.

“Dün ne yediğini hatırlayamayabilir. Bu tezat, hem gerçekçi hem de duygusal olarak çarpıcıdır: Çocukluk anılarını fotoğraf netliğinde anlatırken, geçmişin bu netliği, şimdiki zamanın kaybını daha acı verici kılar. Teslim olmayı reddedişinin kanıtı olan aşırı planlı ve takıntılı savunma mekanizmaları geliştiriyordu.

“Bu derin melankolinin ve trajik hakikatin acı verici tarafı, neyi kaybettiğinin bilincinde olmasıydı. Asıl psikolojik gerilim, zihinsel gücün zayıflaması değil, insanın bu zayıflamayı fark edecek kadar zihinsel gücünü henüz koruyor olmasıdır. Yaşlı insanın acziyeti, yalnızca bir şeyi unutmasında görünmeyebilir. Daha sarsıcı olanı, unuttuğunu bilmesidir. İçinde bulunduğu durumun ve nereye gitmekte olduğunun farkındadır. Hafızasını kaybetmekte olan insan, başkalarının gözünde değişmeden önce kendi gözünde değişmeye başlar.

“Zihinsel çöküşe karşı mücadele ederken aslında onu yenebileceğine inanıyor muydu, sanmıyorum. Mücadele bir umut değil, bir haysiyet meselesidir. Yapılan egzersizler, tutulan notlar, tekrar edilen isimler muhtemelen zihni kurtarmayacaktır. Ama henüz teslim olmadığını, kendi kendisine ispat etmek istemektedir. Trajedinin büyüklüğü, çöküşün kendisinde değil, çöküşü izleyen bilincin hâlâ uyanık olmasındadır.

Tamamen ilgisiz görünen bütün bu hikayenin sonunda, bağlantıyı kurdu. Kısa ve çarpıcı şekilde. Sanki, bir trajediden zafer çıkarırcasına...

“Zihninin zayıfladığını bilen bir insan ile, zihninin ne yaptığını bilmediği hâlde güçlü görünen bir yapay zekâ. Birincisi acziyetinin farkındadır; ikincisinin ise böyle bir farkındalığı yoktur. Yaşlı adamın trajedisi, tam da bu kendini bilen acziyet idi.